

האם משפחת גויים שנטמעה נטמעה?

הקדמה
מקור הדין
איזה פסולים כלולים בדין 'משפחה שנטמעה'?
האם משפחה שנטמעה מותרת כבר עתה?
האם גוי שווה לעבד לענין זה?
סיכום

הקדמה

אנו זוכים לחיות בדור של קיבוץ גלויות. בדורנו עלו לארץ משפחות רבות, ביחוד מברית המועצות לשעבר, שיש ספק ביהדותן או שיש בהן מישהו שיש ספק ביהדותו. סוג אחר של ספק קיים בעיקר אצל משפחות שעלו מארה"ב ומאירופה ובתוכן גרים שנתגיירו בגיור שאינו גיור אורתודוקסי¹, והדבר לא נודע, או שהם הצליחו להערים על פקידי מרשם האוכלוסין ועל רושמי הנישואין ברבנות, ולמעשה הם נרשמו כיהודים. כמו כן יש מהמתגיירים היום בארץ ובחו"ל שמרמים את בית הדין ואינם מקבלים על עצמם כלל עול מצוות, ולכן קיים ספק ביהדותם². השאלה היא האם צריך לחשוש למשפחות שנטמעו (=ששקעו, שהתערבו) בהם גרים כאלו לענין יוחסין – או שגם בהם נאמר אחר שהתערבו במשפחות ישראל שכל המשפחות בחזקת כשרות? וכן, האם מי שמכיר משפחה שלדעתו קיים ספק ביהדותה צריך לפרסם זאת³?

- 1 עי' אגרות משה אה"ע ח"ג סימן ג שהמתגיירים בגיור רפורמי עדיין גויים גמורים הם, וגר כזה שמקדש אשה אינה צריכה גט כלל.
- 2 עיין שו"ת חמדת שלמה סימן כט אות כ, ועליו שו"ת בית מאיר סימן יב ושו"ת אחיעזר חלק ג סימן כו אות ה. והדברים ארוכים.
- 3 כתב על שאלה זו הרב אליהו בר שלום מח"ס משפט הכתובה בחוברת בית הלל (גל' מ תש"ע). בספר 'עלה יונה', אסופת מאמרים של הרב יונה מרצבך זצ"ל (ירושלם תשמט עמ' שצג), מובא מאמרו "על טהרת היחוס – קריאת הצילו", שם הוא כותב שהוא מכיר עולים מסוגים אלו (ש'נתגיירו" בלא מילה וטבילה) ואין מי שימנע מהם להתקשר עם ישראל בחופה וקידושין. "פניתי אל אגודת ישראל ואל ועידתה בפתח תקוה, ולא יצא מזה כלום, שאלות פוליטיות דחו כל דבר ודבר, הלא הן שמכריעות כיום את כל תרי"ג מצות". ולמעשה

הגמ' במסכת קידושין ע"א, א מסיקה ש'משפחה שנטמעה - נטמעה', והיא מסתמכת על המשנה בסוף מסכת עדויות (פ"ח מ"ז) ש'הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרוב' וכו'. ומסביר רש"י בקידושין שם שהכוונה היא שמשפחה שנטמעה "אין להפרישה ולהרחיקה ולברר ספק מטמעהם מי נטמע מי לא נטמע, אלא יניחום והם ספק, והם כשרים לעתיד לבוא". והמאירי שם בבית הבחירה כותב שכאשר נתערבו המשפחות זו בזו "עד שנשתנה הענין מוודאי לספק, אף על פי שעדיין יש בדבר הרהורי קבלות ומסורת מזקנים וסרד ערער בענין - מניחין אותו".

איזה פסולים כלולים בדין 'משפחה שנטמעה'?

הגמ' שם עוסקת בממזר ונתין, ומסתיימת הראשונים והשו"ע ונו"כ (אה"ע סי' ב סע' ה) נראה לכאורה שהכלל 'משפחה שנטמעה נטמעה' לא נאמר לגבי גוי. אמנם יתכן לומר שעקרונית שייך דין 'משפחה שנטמעה' בכל הפסולים וגם גוי ביניהם, אך לגבי גוי אין משתמשים בכלל הזה כי אם יתגלה שפלוגי הוא גוי יש לו פתרון שהרי יכול להתגייר; מצד שני יתכן שעצם העובדה שיש לגוי פתרון גורמת לכך שדין 'משפחה שנטמעה' לא חל עליו כלל. אותו עיקרון אמור לחול לכאורה לגבי חללים, שיש להם פתרון להינשא לישראלים; ואכן כך נראה שסבור לגביהם הבית שמואל אה"ע סימן ב ס"ק יט:

עוד נראה מש"ס הנ"ל דוקא ממזרים ונתינים דאינן ראויים לבוא בקהל ונטמעו אין מגליו, אבל חללין דיש להם תקנה להתחתן בישראלים מגלים, גם אליהו לעתיד יגלה. לכן אמר רבי יוסי ממזרים ונתינים טהורים לעתיד, ואירי שנטמעו כמו שכתב הר"ן, ומ"מ נקיט ממזרים ונתינים, ש"מ חללים מגלים.

פירוש דבריו, שכיון שאם נגלה שיש במשפחה איסור ממזרות נצטרך לאסור מספק את כל המשפחה, ואין להם תקנה שהרי כולם יהפכו לספק ממזרים⁴, לכן אין מגלים את המשפחה אם נטמעה, וגם אליהו לא יגלה אותה בעתיד. אבל בפסולי חללות יש תקנה, שהרי יוכלו לשאת ישראלים, ולכן אותם מגלים⁵. ולפי זה גם גוי

דרש הרב מרצבך זצ"ל בשנת תש"ג להנהיג תעודת יחוס. כיום, קרוב לשבעים שנה לאחר שכתב את הדברים, לצערנו עדיין הדברים אקטואליים כשהיו.

4 אמנם קיים הפתרון של נשיאת גיורת, אך בוודאי שלא כולם יוכלו להתחתן עם גיורת, וא"א לסמוך על כך שיהיו גיורות מתאימות לכל המשפחה.

5 ועי' מש"כ הרב בר שלום שם.

שנטמע יש לו פתרון בגיור, ודינו אמור להיות כמו חלל, ולדעת הבית שמואל אין אומרים בו את הכלל 'משפחה שנטמעה נטמעה'.
אלא שהרמב"ן (קידושין ע"א, א) כתב בפירוש שגם בנטמע חלל ועבד אמרינן 'כיון שנטמעה נטמעה':

הא דאמרינן כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לקרב ולרחק, משום פסולי עבדות וחללות קאמר, עבדים לפי שאינן מכלל ישראל, וחללים לפי שמטהר שבט לוי ואינן נדחין מקהל. ופסול עבדות קרוי טומאה, ופסול כהונה קרוי ריחוק כדאמרינן (עדות פ"ח מ"ב) וריחקה בני משפחה.

וכן כתב החזון איש (אבן העזר סימן א סוף ס"ק ל) שגם חלל שנטמע נטמע:

כ"מ במתני' דקתני אין אליהו בא לטמא, ופי' הראב"ד דהיינו פסול כהונה. ובתו' כתובות י"ד א' כ' דלרחק היינו חללות, וקרא דמגישי מנחה בצדקה דדריש קדושין ע"א א' נמי הכי מתפרש, דהם מגישי מנחה למזבח בצדקה שעשה עמהם הקב"ה, ונטהרו כיון שנטמעו, והיינו שהן חללים ונשארו כהנים.

והנה ברמב"ן הנ"ל מוכח שדין זה של משפחה שנטמעה נאמר גם לגבי עבדים "שאינם מכלל ישראל". וכן כתב רמב"ם בסוף הלכות מלכים (פרק יב הלכה ג):

בימי המלך המשיח, כשתתישב ממלכתו ויתקבצו אליו כל ישראל, יתייחסו כולם על פיו ברוח הקודש שתנוח עליו, שנאמר וישב מצרף ומטהר וגו'. ובני לוי מטהר תחילה ואומר זה מיוחס כהן וזה מיוחס לוי, ודוחה את שאינן מיוחסין לישראל, הרי הוא אומר ויאמר התרשתא להם וגו' עד עמוד כהן לאורים ולתומים, הנה למדת שברוח הקודש מייחסין המוחזקין ומודיעין המיוחס. ואינו מייחס ישראל אלא לשבטיהם, שמודיע שזה משבט פלוני וזה משבט פלוני, אבל אינו אומר על שהן בחזקת כשרות זה ממזר **זה עבד**, שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה.

ומקורו בגמרא קידושין הנ"ל:

משפחה שנטמעה נטמעה... משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע, עוד אחרת היתה וקירבה בן ציון בזרוע, כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרב. כגון אלו דידיעין, אבל משפחתה שנטמעה נטמעה.

ועוד שם בגמרא (עב, ב):

ת"ר ממזירי ונתיני טהורים לעתיד לבוא דברי ר' יוסי, ר' מאיר אומר אין טהורים. אמר לו ר' יוסי והלא כבר נאמר (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם. אמר לו ר' מאיר כשהוא אומר מכל טומאותיכם

ומכל גלוליתכם, ולא מן הממזרות. אמר לו ר' יוסי כשהוא אומר אטהר אתכם
הוי אומר אף מן הממזרות. בשלמא לרבי מאיר היינו דכתיב (זכריה ט, ו)
וישב ממזר באשדוד, אלא לר' יוסי מאי וישב ממזר באשדוד, כדמתרגם רב
יוסף יתבון בית ישראל לרוחצן בארעהון דהו דמו בה לנוכראין. אמר רב
יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי. אמר רב יוסף אי לאו דאמר רב יהודה
אמר שמואל הלכה כרבי יוסי הוה אתי אליהו מפיך מינן צורני צורני
קולרין.

האם משפחה שנטמעה מותרת כבר עתה?

היה מקום לומר שדין זה הוא רק הלכתא למשיחא⁶, כשיבוא אליהו הוא יטהר
את המשפחות המטומעות האלו, כאשר לגבנו עכשיו עדיין הספק נותר בעינו. אבל
בגמרא שם עא, א מוכח שדין זה שייך גם בזמן הזה:

אמר להו כל ארצות עיסה לארץ ישראל וארץ ישראל עיסה לבבל. נטלוהו
בעריסה ורצו רצו אחריו ולא הגיעוהו. ישבו ובדקו עד שהגיעו לסכנה ופירשו.
א"ר יוחנן: היכלא⁷, בידינו היא, אבל מה אעשה שהרי גדולי הדור נטמעו בה.
סבר לה כר' יצחק, דאמר ר' יצחק משפחה שנטמעה נטמעה. אמר אביי אף
אנן נמי תנינא משפחות בית הצריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון בזרוע
וכו'. תאנא, עוד אחרת היתה ולא רצו חכמים לגלותה, אבל חכמים מוסרים
אותו לבניהם ולתלמידיהן פעם אחת בשבוע, ואמרי לה פעמים בשבוע.

ואכן כך כותב בפירושו הר"ן⁸ על הרי"ף בקידושין (ל, א בדפי הרי"ף):

ופשיטא לן שאין בין העולם הזה לימות המשיח לענין מצוות כלום, וכי היכי
דחזינן שאליהו לא יגלה משפחות [המטומעין] אע"פ שכולן יהיו גלויות לפניו
- אף אנו אין עלינו לגלותן, ולא רשאיין בכך.

ועדיין היה מקום לומר שאכן דין זה בעיקרו שייך רק להלכות מלכים ולעתידי
לבוא, שמשפחה שתהיה מטומעת כשיבוא אליהו הוא לא יגלה אותה למרות ש'כולן
יהיו גלויות לפניו'; ולכן בזמן הזה אין צורך לחקור ולדרוש ולגלות, ואף 'לא רשאיין
בכך'. וכן כתב ריטב"א יומא (וג, א) על שאלת הראשונים מדוע צריך לפסוק הלכה
כרבי יוסי שעתידין ממזרין ליטהר, והרי זו הלכתא למשיחא: "ובהיא דמסכת
קדושין טעמא דרבי יוסי משום דממזרין שנטמעו נטמעו, ונפקא מינה בזמן הזה

6 עי' שו"ת רשב"א ח"ד סימן רלח שכתב על סוגיה זו "דברים אלו דברי אגדה הם". ועוד
הסתפק שם לומר שאולי הכלל שמשפחה שנטמעה נטמעה קאי לשיטת רבי מאיר ולא
לשיטת רבי יוסי, אבל זו אינה שיטת ההלכה.
7 רש"י: "היכלא - שבועה בהיכלו של מקום".
8 והביאו בית יוסף אה"ע סימן ב.

שלא לחוש כל כך למשפחה שנטמעו בה פסולין". וכן כתב באור זרוע (סימן תרח):
"והלכה כר' יוסי שאין צריך להתרחק מן המשפחות שאינם ידועות הוֹאֵיל שטהורים לעתיד".

אם נקבל הבנה זו, הרי הכלל שכל המשפחות בחזקת כשרות בנוי על הנחה זו שאין לחקור עכשיו בדברים שאין ידועים, ואין לחשוש שאח"כ הפסול יתגלה - כיון שלעתיד לבוא המשפחה תטהר⁹. לפי זה ברור שהרמב"ם והמחבר בשו"ע לא הביאו דין זה של משפחה שנטמעה, כיון שלדעתם אין זו הלכה המתירה להתעלם מפסול שאינו ידוע לרבים, וכל ספק מעין זה במשפחה שנטמעה כלול בכלל שקבע השו"ע באה"ע סימן ב סעיף ב שכל המשפחות בחזקת כשרות. וכן הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק יט הלכה יח כתב שמשפחה שקרא עליה ערער צריכה בדיקה, אבל בלא ערער אין לחשוש; מכל מקום לא הובאה הלכה זו של 'משפחה שנטמעה' בפירוש ברמב"ם ובמחבר. ואם זו ההבנה של הכלל משפחה שנטמעה נטמעה, דהיינו שאין לחשוש כיום מפסול שיתגלה לעתיד לבוא כיון שלעתיד אליהו לא יגלה אותו, יוצא שהיום צריך לחשוש להתערבות של גויים במשפחות ישראל, ולא קיים בגויים הדין של משפחה שנטמעה, כיון שמסתבר שאליהו בעתיד יגלה את הגויים שהתערבו בעם ישראל כיון שיש להם היתר בגיור וכו"ל.
אבל הר"ן הנ"ל, הביאו הבית יוסף, כתב:

ומכאן נראה שאף בזמן הזה משפחה שנטמעה נטמעה, כלומר שמי שיודע פסולה אינו רשאי לגלותה אלא יניחנה בחזקת הכשרה, ולעתיד לבוא אע"פ שיוודע הדבר תהא כשרה. ומיהו אפשר שראוי לגלותה לצנועין כדי שלא ידבקו בהם, אע"פ שאם היו נדבקים בהם בלא ידיעה לא היה שם איסור כלל, אבל מפני שאין הזרע מוכן לקדושה ולטהרה, שאין הקב"ה משרה שכינתו אלא על משפחות מיוחסות שבישראל, כשר הדבר לגלותו לצנועין... ותמהני, דמשפחה שנטמעה מ'וישב מצרף ומטהר כסף' ילפינן לה, וקרא ודאי לעתיד הוא דכתיב, כדאמרין בגמרא כשהקב"ה מטהר את השבטים שבטו של לוי מטהר [תחילה] שנאמר וישב מצרף ומטהר כסף והיינו לעתיד לבוא, אבל בזמן הזה מנלן.

וכן פסק הרמ"א בשו"ע אה"ע סימן ב סעיף ה, העוסק במשפחה שנתערב בה ספק חלל:

שו"ע: אבל אם נתערב בה חלל ודאי - כל אשה מהם אסורה עד שיבדוק, ואם נישאת תצא. והוא הדין אם נתערב בה ספק ממזר או ממזר ודאי. הגה: וכל זה דוקא למי שיודע בדבר, אבל משפחה שנתערב בה פסול ואינו

9 ועי' קובץ באר יצחק א מאמר מהרב אליהו ציון סופר (נדפס גם בספרו באר ציון על קידושין עא, א) שהביא עוד ראשונים שסוברים כך, ושם הקיף ענין זה מכל צדדיו וצדי צדדיו. ועי' אנציקלופדיה תלמודית כרך כב ערך יוחסין ה, משפחה שנטמעה.

ידוע לרבים כיון שנטמעה נטמעה, והיודע פסולה אינו רשאי לגלותה אלא יניחנה בחזקת כשרות, שכל המשפחות שנטמעו בישראל כשרים לעתיד לבוא. ומ"מ כשר הדבר לגלות לצנועין. ודוקא משפחה שנטמעה ונתערבה, אבל כל זמן שלא נתערבה מגלין הפסולים ומכריזין עליהם כדי שיפרשו מהם הכשרים.

אם כן אין זו רק הלכה שאין צורך לחקור ולחשוש שמא יתגלה פסול במשפחה, אלא זו הלכה המתירה להתעלם לכתחילה מפסול שאינו ידוע כיון שאינו ידוע לרבים, כפסק הרמ"א על פי הר"ן. ובביאור הגר"א על מה שכתב הרמ"א "שכל המשפחות שנטמעו בישראל כשרים לעתיד לבוא" כתב: ור"ל לעתיד לבוא, אף שיבוא אליהו וגלוי לו - מ"מ יטהר הכל, וה"ה בזה"ז וכו'.

האם גוי שווה לעבד לענין זה?

הרמב"ם הנ"ל כתב שמלך המשיח "אינו אומר על שהן בחזקת כשרות זה ממזר וזה עבד, שהדין הוא שמשפחה שנטמעה נטמעה". הרי שלא רק ממזר נטמע אלא גם עבד. לגבי הגדרת מעמדו של העבד כתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה (פרק יא הלכה יא):

העבדים שהטבילו אותם לשם עבדות וקבלו עליהם מצות שהעבדים חייבים בהם יצאו מכלל הגוים ולכלל ישראל לא באו, לפיכך השפחה אסורה לבן חורין.

ובהלכה יד שם לגבי שפחה:

הבא על שפחה ואפילו בפרהסיא ובשעת עבירה אין הקנאין פוגעין בו, וכן אם לקח שפחה דרך חתנות אינו לוקה מן התורה, שמעת שטבלה וקבלה מצוות יצתה מכלל הגוים.

כך שעל פי דעת הרמב"ם יש מקום לספק האם בענין זה גוי דומה לעבד, ואם אפשר ללמוד מכך שמשפחת עבד שנטמעה טהורה לעתיד לבוא שכך הדין גם במשפחת גוי. אולם ברמב"ן הדברים מפורשים (קידושין עא, א):

הא דאמרינן כגון אלו אליהו בא לטמא ולטהר לקרב ולרחק משום פסולי עבדות וחללות קאמר, **עבדים לפי שאינן מכלל ישראל...**

ולפי דבריו שהעבדים אינם מכלל ישראל, משמע שהוא הדין לגוי. אם נאמר שמשיח לא יגלה פסולי עבדות שהתערבו בישראל, סביר להניח שגויים שווים לעבדים בזה. קשה לומר שיש הבדל בין עבד שצריך כדי להתגייר שבעליו ישחררנו, ואולי אם לא ימצאו בעליו לעתיד לבוא לא יוכל להשתחרר, לבין גוי

שתמיד יוכל להתגייר. הסברא אומרת שגם עבדים שנטמעו ואין להם בעלים ידועים – בית דין יכול לשחררם, ובכל זאת אליהו יטהרם כמ"ש הרמב"ם והרמב"ן, וכך יטהר גם את הגויים.

אמנם השאלה האם גם לגבי גויים ניתן יהיה לומר משפחה שנטמעה, לכאורה תלויה בטעם הלכה זו. דין זה יתכן שהוא הלכה למשה מסיני (ועדיות פרק ח משנה ז):

אמר רבי יהושע מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו ורבו מרבו הלכה למשה מסיני שאין אליהו בא לטמא ולטהר לרחק ולקרוב אלא לרחק המקורבין בזרוע ולקרוב המרוחקין בזרוע וכו'.

אלא שמפירוש הרמב"ם למשנה משמע שהראה הקב"ה למשה בסיני שעתיד לבוא המשיח, ושיבוא לפניו איש שיכשיר את העולם והוא אליהו, והוא לא יבוא להוסיף ולגרוע בתורה אלא להסיר את העול מעל עם ישראל. ואם כן אין זו הלכה למשה מסיני שהוא יטהר את המשפחות, אלא ההלל"מ היא שיבוא איש להכשיר את העולם, ולא עצם היתר הפסול שנטמע. ועוד, הרי יש בהלכה זו מחלוקת, ואילו בהלכה למשה מסיני אין מחלוקת¹⁰, וכן הרמב"ם בהקדמת המשניות לא מנה הלכה זו בין ההלכות למשה מסיני שמנה שם.

דעת מהרי"ט (חלק יו"ד סימן א ד"ה ועל מה) לכאורה היא שטעם דין זה של משפחה שנטמעה הוא משום ספק ממזר שמוותר מן התורה¹¹, ואם כן המדובר דווקא על ממזר ולא על שאר הפסולים. אולם מלבד שברמב"ם וברמב"ן מפורש כנ"ל שדין זה הוא גם לגבי עבד, ואם כן אין זה מדין ספק ממזר, המדייק בדברי מהרי"ט יראה שאין הכרח לזה. המהרי"ט דוחה את הראיה שספק דאורייתא לחומרא ממה שהתורה התירה ספק ממזר, ואם ספק דאורייתא לקולא התורה לא הצריכה להתיר ספק ממזר; בדחייתו הראשונה הוא כותב שהתורה התירה ספק ממזר מטעם ודאי, ולכן שתוקי מותר גם בממזרת וגם בישראלית כאחת¹². ועוד כתב שהתורה התירה ספק ממזר כדי ללמד שבספיקות אין לגלות, וכוונתו לכל הספיקות:

ועוד אני מוסיף לומר **דכי שריא רחמנא לספיקא בענין פסולים לגמרי שרינהו**, כדמוכח בפרק עשרה יוחסין דאמרין משפחה שנטמעה נטמעה, כלומר שמי שיודע פיסולה אינו רשאי לגלותו, כדאמר ר' יוחנן היכלא בידינו הוא אבל מה אעשה שהרי נטמעו בה גדולי הדור, סבר לה כר' יצחק דאמר משפחה שנטמעה נטמעה... והביא עוד דברי הרמב"ם בסוף ספר שופטים

10 עי' חוות יאיר סי' קצט.

11 עי' ספר "בני ישראל" בהוצאת הרבנות הראשית (תשכ"ב) העוסק בשאלת עדת 'בני ישראל' מהודו, במאמרו של הגר"ש רוזובסקי זצ"ל "בדין משפחה שנטמעה". ועי' באנצ' התלמודית ערך יוחסין הערה 1212.

12 ובנודע ביהודה אה"ע סי' ו חלק עליו.

ומלך המשיח אינו מיחס את ישראל אלא לשבטיו אבל אינו אומר זה ממזר וזה עבד משפחה שנטמעה נטמעה ע"כ. וכמו שאין אליהו עתיד לגלותו, אף עכשיו היודעים בהם אין מגלין אותם. עכ"ל. והא ודאי נ"ל מדשרי רחמנא ספק ממזר לא אצטריך אלא למשרי אלא אף היודעו דאינו רשאי לגלותו, דומיא דספק ערלה דהותרה אעפ"י שהיא ודאי אצל אחרים, כדאמרינן ספק לי אנא איכול.

הרי שהמהרי"ט לומד מדין ספק ממזר שזהו היתר גמור ולכן אין צורך לגלות, אלא שמכאן למד גם לשאר פסולים¹³, ובהמשך מביא את דברי הרמב"ם שגם לגבי עבד אומרים כן. אמנם דברי המהרי"ט הם כשיטת הטור שרק בספק פסול אומרים משפחה שנטמעה ולא בוודאי פסול, אבל למעשה הרי אנו פוסקים כר"ן שגם בוודאי פסול הדברים אמורים.

וכסברא זו, שהיתר משפחה שנטמעה הוא משום ספק ממזר שמוותר, הובא בשם זקני הרא"ז מלצר זצ"ל בהערות על הרמב"ן קידושין עא, א¹⁴, ותמה עליו הגר"ש רוזובסקי במאמרו שם שהרי דין משפחה שנטמעה לרמב"ן הוא אפילו בחלל ועבד. אלא שהמעין שם יראה שהגהת הרא"ז על הרמב"ן קאי על מה שכתב הרמב"ן "ומשמע אפילו בידועים, דאילו באותן שנטמעו השתא נמי טהורין הם, שאפי' היודעים בהם אין מעידים בהם לפי שהם טהורין מן התורה". ועל זה העיר הרא"ז שאותן שנטמעו השתא טהורין משום ספק ממזר מותר, היינו שבספק אין לגלות משום שמן התורה ספק ממזר מותר, ולכן כתב הרמב"ן שהיתר משפחה שנטמעה הוא גם בוודאי. אבל ודאי שהיתר משפחה שנטמעה שמועיל גם בוודאי אינו חל דווקא על ספק ממזר, וכפי שכתבנו בדעת המהרי"ט.

דעת מהרש"ל¹⁵ שההיתר הוא משום ספק ספיקא, ולכן סבר שלא כר"ן אלא שההיתר הוא רק בספק שנתערב ולא בוודאי:

והאי משפחה שנטמעה דקאמר, היינו שנתערב בה ספק פסול, וכמ"ש הטור (סימן ב) להדיא, דכהאי גוונא שריא אף האידנא. אבל משפחה שנתערב בה ודאי פסול אסור להתחתן בה, אף שלעתיד לבוא אין אליהו עתיד לגלות - מכל מקום היא אסורה לנו משום ספק, ולא מצינו היתר אלא בספק ספיקא.

היתר ספק ספיקא לכאורה ודאי שייך גם לגבי ספק גוי¹⁶. אלא שהיתר זה נכון

13 ויתבאר יותר על פי דברי שער המלך (הלכות איסורי ביאה פרק טו) שבכל פסולי קהל ודאן אסור וספיקן מותר.

14 באנציקלופדיה תלמודית שם הערה 1212.

15 ים של שלמה קידושין פרק ד אות ג.

16 רוב הבעיות בגיור הן בעיות של לכתחילה, שהרי בדיעבד כולם גרים כמ"ש הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק יג הלכה יז: "ואפילו חזר ועבד ע"ז הרי הוא כישראל משומד שקידושיו קידושין", וכן בשו"ע יו"ד סי' רסח. ואכמ"ל.

רק כשידוע שיש במשפחה ולא ידוע מיהו, אבל לדעת מהרש"ל אין היתר להסתיר את הפגום אם אדם מכיר את הספק עצמו, שאז ודאי שצריך לגלות גם אם הוא רק ספק גוי.

דעת ר"ש רוזובסקי זצ"ל¹⁷ שניתן להסביר את היתר משפחה שנטמעה מטעם ביטול ברוב. ואף שמסתבר שאדם לא בטל ברוב, כמו דבר חשוב ובעל חיים, אבל זה רק מדרבנן, ומן התורה בטל, ואם כן יש לומר שגם בספק גוי שייך משפחה שנטמעה נטמעה.

ובאגרות משה (אבן העזר ח"ד סי' ט) כתב טעם מחודש שלא לגלות אפילו אם אדם יודע בוודאות:

...דלא הותרו לגמרי כשנטמעה, אלא דכל איסורן דעבד וממזר הוא רק להיודע שהוא עבד וממזר אף אם לא ידע שאסורין, אבל להאין יודעין שהוא עבד וממזר אין שום איסור, ולא הוי כעובר בשוגג ובאונס. ולכן אין מחוייבין לגלות כיון שליכא תקלה אחרי שאין יודעין, וממילא אסורין לגלות מפני כבוד הבריות הכשרין שנתערבו בהם... וכעין זה מצינו במלאכות שבת שאם לא ידע שעושה מלאכה אין שום איסור, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, ולא נחשב שעושה מלאכה אף שעכ"פ נעשית המלאכה בידיו, ורק בידע שעושה מלאכה אך שאומר מותר או ששכח שהוא שבת אז הוי עושה איסור בשוגג. וכ"כ יהיה לענין עבד וממזר וכל פסולי קהל. ולכן כשלא ידע שהוא ממזר ליכא איסור כלל, ואין מחוייבין ממילא לגלותו כיון שליכא תקלה. ולכן בנתערב אסרו לגלות מפני כבוד הבריות הכשרין.

חידוש גדול חידש הגרמ"פ זצ"ל, והוא שאין עוברים על שום איסור אם מתחתנים עם ממזר או עם פסול אחר כשלא ידעו שהוא ממזר או פסול, ואין פה גדר של שוגג או אונס אלא של היתר גמור. וצריך עיון האם חידוש זה של הגרמ"פ שייך גם לגבי גויים.

שאלה זו בענין היקף דין משפחה שנטמעה נוגע גם לרשימות פסולי החיתון שנמצאות ברבנות. מה שנאמר לעיל הוא שמשפחה שנטמעה אין בודקים אחריה, אבל כשיש יחיד ידוע שעדיין לא נטמע יש לברר את פסולו. כן משמע ברמ"א, וכן כתב בשלטי גיבורים בשם הרי"א ז' (קידושין ל, ב בדפי הרי"א):

ונראה בעיני, שבזמן הזה לאורך הימים נתערבו הפסולין עם הכשרים ברוב המקומות. שאף במקומות המיוחסים שבבבל היו שם פסולין ידועין בימי חכמי התלמוד והיו נזהרין מהן, ולאורך הימים נתערבו. ואמרו חכמים כל משפחה שנטמעה נטמעה והרי היא בחזקת כשרה, הואיל ולא נתערבו בפסולין מדעת. אבל מגלין הפסולין שלא נטמעו, ומכריזין עליהן, כדי שיזהרו

17 ספר "בני ישראל" הנ"ל במאמרו הנוסף של הגר"ש רוזובסקי זצ"ל "קהל מישראל שהיה שקוע בבערות ולא ידעו בתורת קידושין וגירושין - מהו דינו לענין יוחסין".

הכשרים מהם. לפיכך אין לו לאדם ליהזר בזמן הזה אלא מן הפסולין הידועים לו בימיו.

את דבריו הביא דרכי משה אה"ע סי' ב, וכן פסק הרמ"א בשו"ע הנ"ל, ש'כל זמן שלא נתערבה מגלין הפסולין ומכריזין עליהם כדי שיפרשו מהם הכשרים'. וכן כתב החזון איש בס"ק לד:

משפחה שנטמעה נטמעה, ויליף ליה מקראי. אבל לא נטמעה, חייבין בית דין לגלות לאכרוזי. וכן הנושא צריך לברר אם אפשר לו לברר, ואינו רשאי לישא מספק.

ולגבי השאלה המעשית האם שייך בגוי הכלל משפחה שנטמעה, ואם יודע שיש במשפחה מסויימת גוי שאין ידוע מי הוא האם מותר לפרסמה, המקור היחיד שמצאתי בענ"ד שדן בזה למעשה הוא החזון איש (אבן העזר סימן א אות יח):

והא דאין מגלין משפחה שנטמעה נראה דבין בידוע ליחיד והוא נאמן לאנשי עירו כבי תרי, ובין באיכא לחפש ולבדוק אחר עדים, כיון דעכשיו נשתקע הדבר אין לבדוק על זה. והא דמכריז ר"י [ע, ב] בפומפדיתא אדא ויונתן וכו', צ"ל דלא נשתקע פסוליהו עדיין... וכן הא דפסחים ג, ב שאני התם דאיהו ארע נפשיה¹⁸.

מה שהביא החזון איש מפסחים ג, ב הוא ממעשה בההוא ארמאה דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים, ואמרו לו "מאי האי דקמן, בדקו בתריה" וכו'. ועל זה כתב החזון איש ששם היה צורך לבדוק משום שהוא ארע נפשיה בכך שביקש שיספו לו מאליה כפי שאמר לו רבי יהודה בן בתירה, ולולא זה לא היה צריך לבדוק. ומשמע שברור לחזון איש שדיון זה של משפחה שנטמעה שייך בגוי. וכתב על זה בשו"ת דבר יהושע (חלק ה סימן יד, הערות על חזון איש):

מכאן תשובה ניצחת לתלמידי הגאון המחבר ז"ל שטענו דלא שייך משפחה שנטמעה אלא באם אין להסתפק אלא לממזר או עבד, ולא אם בספק שמא הוא גוי, דאז צריך לבדוק. והלא מדברי הגאון המחבר אלו, דמעיר מהא דפסחים בההוא ארמאה וכו', מוכח דס"ל דגם מי שאומר שישראל הוא דנאמן, כמו שהוכיח התוספות ביבמות מההוא ארמאה הנ"ל, משום דרוב הבאים בתורת יהדות ישראל הוא, לא רק שא"צ לבדוק אחריו אלא שגם אינו רשאי לבדוק אחריו. ואף שהיה הדבר פשוט אצלי גם קודם שראיתי דברי המחבר, מ"מ מכיון שבעוה"ר בזמן הזה האמת נעדרת, ואין מקבלין האמת ממי שאמרו, הוכחתי זאת מדברי המחבר¹⁹.

18 ובס"ק לב כתב החזון איש: יש לעיין במשפחה שנטמעה אם יש על היחיד איסור ממזרות כשידוע לו, ומסתבר דכיון שנטמעה והוכשרה גם על היודע אין איסור.

19 ובשבועון כפר חבד טז (צז) הובא "דברי כ"ק אד"ש" בעת חלוקת דולרים בקשר לגוים

נושא זה של משפחת גויים שנטמעה, לצערנו הופך להיות אקטואלי יותר ויותר²⁰. ברור שבנושא טעון זה, הקשור ביסודות טהרת ישראל, הפוסקים נזהרים ביותר, משום שכל קולא עלולה להיות למוקש. השאלה הרבה יותר מעשית לגבי רושמי נישואין, שעל פי החוק²¹ זכותו של רושם הנישואין לעשות כל בירור נצרך עד שישאם "על פי דין תורה"²². דומני שלא נימלט בעתיד מבירור עקרוני בשאלת היקף הצורך בבירור על משפחות אלו. בכל אופן הפוסקים שבהם מצאתי התייחסות לכך הם שו"ת דבר יהושע הנ"ל שפשוט לו שדין זה שייך גם לגבי גויים והחזון איש שכך מוכח מדבריו.

שעולים מרוסיה שמשפחה שנטמעה נטמעה, ואליהו לא בא אלא לקרב. וראה במאסף תורני הר המלך ח תשנ"ה עמ' שצט בשו"ת המכון (שאלות שהגיעו אליהם, על סדר הרמב"ם) שהעיר על זה.

- 20 ויש להוסיף, שכיום יש אלפים שנולדו בשנים האחרונות מהפריה חוץ גופית מביצית של תורמת גויה, בלא שום רישום רשמי. דעת הגר"ש אלישיב שליט"א שהם טעונים גיור מספק (הובא במאמרו של הרב שרמן: "יחוסם של נולדים מהפריה חוץ גופית מתורמת זרה, בירור שיטת מרן הגר"ש אלישיב שליט"א", ישורון כרך כא ניסן תשס"ט עמ' תקלה. ושם בקובץ שזו גם דעתו של הרב מאיר ברנדסדורפר זצ"ל. כמו כן ראה את הכרעת הראש"ל והגר"ע יוסף כפי שהובאו באסיא פז-פח עמ' 102-100, ובמקורות המצויינים שם. - תודתי לרב ד"ר מרדכי הלפרין על הערתו זו ועזרתו). ספק נוכרים אלו אין שום אפשרות לגלותם.
- 21 חוק שיפוט בתי דין רבניים, נישואין וגירושין, תשי"ג, סעיף 2.
- 22 וראה מסקנתו של הרב אליהו בר שלום שם שרושם הנישואין רשאי להפנותו לבית הדין האיזורי או לנשיא בית הדין הרבני הגדול על מנת שיתחקו על מהות הגירות.